

Encyclopaedia Transylvanica

Miskolczy Ambrus: Egyház és forradalom — Biserică și revoluție. A kőröskisjenői ortodox román egyházi zsinat — Sinodul ortodox românesc de la Chișineu-Criș 1849. Budapest 1991.

Gál László: Javallat (Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839).

A bevezetőt írta és a szöveget sajtó alá rendezte Hajdu Lajos. Budapest 1992.

1. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Román Filológiai Tanszéke 1991-ben *Encyclopaedia Transylvanica* címmel új könyvsorozatot indított útjára. A sorozat négy nyelvű alcíme (Izvoare și studii — Források és tanulmányok — Dokumente und Studien — Sources and Studies) már elárulja, hogy a vállalkozás egyrészt publikálatlan források kiadását, másrészt hosszabb-rövidebb elemző tanulmányok közzétételét tartja feladatának. A sorozatot bemutató, 1989. december 31. keltezésű előszóban Szabad György elmondja, hogy „az Eötvös Loránd Tudományegyetem Miskolczy Ambrus által vezetett Román Filológiai Tanszéke akkor határozta el új kiadványsorozatának megindítását és készítette elő ezt az első kötetet, amikor a hivatalos román–magyar kapcsolatok, ideértve a tudományos kapcsolatokat is, legújabb kori mélypontjukhoz közelítettek”. Ma már elmondhatjuk, hogy magyaroknak és románoknak egyaránt javukat szolgálta, hogy a nem éppen termékeny viták és a cseppet sem magas színvonalú pamfletek megjelenése idején akadtak józan gondolkodású tudós férfiak, akik eljövendő együttműködésben reménykedve nem adták fel a közös múltunk a kutatását. Ilyen kutatóknak bizonyult a sorozatot útjára indító és annak első kötetét sajtó alá rendező Miskolczy Ambrus, akiben ma már Erdély XIX. századi történetének egyik legjobb ismerőjét tisztelhetjük.

A vállalkozás ismertetőjéből kitűnik, hogy azt kigondolói és irányítói nemcsak a szoros értelemben vett Erdély történeti és művelődési kérdései tudományos vitafórumává kívánják fejleszteni, hanem az együttműködést is elősegítő műhelymunka olyan színterévé, ahol a vizsgálódás köre kiterjeszkedik arra a kelet-közép- és délkelet-európai kultúrára és civilizációra, melynek Erdély minden időben szerves része volt és feltehetőleg az is marad.

A sorozatnak eddig megjelent első két kötetéről kívánunk az alábbiakban néhány szót ejteni.

2. Az 1848–49-es forradalmak kutatói mindegyre elmondják, hogy milyen sok ismeretlen adat lappang a levéltárak és könyvtárak mélyén, és hogy a célzatosságtól nem éppen mentes válogatás milyen sok, elsőrendűen fontos tájékoztatást tartalmazó irat tanúságtételét vélte mellőzhetőnek. Eddigi hézagos ismereteinket lényeges ponton egészíti ki az előttünk fekvő kötet.

Az 1849. március és április havában Kőröskisjenő mezővárosban tartott román ortodox zsinat a magyarországi (elsősorban pesti) román értelmiségiek 1848. márciusában kialakított álláspontja és a „magyarhoni megyékbeli románok küldöttei” Emanuil Gojdu elnöklése alatt 1848. május 15-i gyűlésén elfogadott platformja alapján kívánt megegyezésre jutni a magyar forradalmi kormánnyal. A zsinat összehívásában és munkálatai eszmei irányításában

elsőrendű szerepet játszott Ioan Dragoș, akinek megrendítő sorsa éppen ebben az időben közelgett a tragikus végkifejlet felé, és akinek a megítélésében a történetírás még mindig nem jutott nyugvópontra, de akinek jóhiszeműségét, mellyel a forradalmi magyar kormányzat és a román nemzeti mozgalom között politikai kompromisszumot kívánt létrehozni, senki kétségbe nem vonhatja. Dragoș közvetítő tevékenységét arra a kormány-álláspontnak tekinthető nyilatkozatra alapozta, amelyet 1849. április 26-án Kossuth Lajos a következőképpen fogalmazott meg: „Ami a nyelvet illeti, sem én, sem a magyar nemzet más ajkú polgártársaink nyelvét elnyomni nem akartuk soha, nem is akarjuk, mi csak annyit akartunk és akarunk, hogy valamint egy az ország, úgy annak diplomaticai nyelve országgyűlésen, országkormányzatban egy legyen; mert különben az ország fenn nem állhat, e mellett azonban minden nyelvnek és népiségnek nemcsak szabad használatot és fejlődést akarunk engedni, hanem ezen fejlődést a civilisatio érdekében elő is mozdítani, s azért tudtul adhatja Ön bárkinek, hogy a román nép nyelvének szabad használatát úgy iskoláinkban, egyházukban s vallásos szertartásaikban, mint a községi életben is garantírozom nemcsak, sőt amennyiben iskoláink jobb rendezésének s tudományos emelésének költségeit már létező saját alapítványaink nem bírják, a statusnak segédelméről szintazon mértékben biztosítom, mint amiképp bármely más nyelvű s vallású honpolgárnak nevelésének költségeiről a status gondoskodni fog.

Ezen kívül biztosítom azt is, hogy aki nem ügyvéd által, hanem maga személyében intézend a kormányhoz folyamodást, azt bármilyen nyelven teheti, az esküdszékek és szóbeli eljárás büntetőügyekben be lévén hozandó, magát a törvényszék előtt élőszóval ki-ki magát védelmezheti, s a kormány gondoskodni fog, hogy a törvények s kormányi körrendeletek a nép nyelvén is közhírré tétessenek s örömet fogok segédkezet nyújtani arra, hogy az oláh nyelv magasabb tudományos kiművelésre minden célszerű módokkal előmozdítassék.

Ami vallásukat illeti, a lelkiismeret szabadságát isteni jognak vallom, és biztosítást adok, hogy a keleti egyház vagy görög egyesültek vallásának papjai szintazon ellátási segélyben részesülendek, mint akármely más vallásnak papjai, s egyházi dolgoiknak a status feltétele mellett önmaguk általi szabad intézését garantírozom, miként ebbeli szándékom valóságát Önnek saját tudomására legközelebbi időkben tettel is bebizonyítottam.”

A Dragoș egyezségkereső politikáját motiváló, annak alapjául szolgáló kossuthi állásfoglalást nemcsak azért idéztük, mert azt olyan román vezető férfiak, mint Avram Iancu és Nicolae Bălcescu is sokra értékelték, hanem azért is, mert tanult és kevésbé tanult közéleti férfiak manapság is szaj-

közzák azt az 1848 tavaszán a bécsi Burg legsötétebb kotériáiból (Zsófia főhercegasszony köréből) felröppentett, diverziókeltő rémhírt, hogy Kossuth és pártja a magyarországi nem magyarok nemzeti létének a megsemmisítésére törekszik. — Sapienti sat!

A zsinat most közrebozsátott jegyzőkönyve világánál megdől az a forradalom utáni neoabszolutista korban keletkezett gyanúsítás, hogy a bihari és Arad környéki ortodox román papság nem képviselte a román nemzeti érdekeket, engedte magát félrevezetni és egybegyűlésével a magyar kormány propagandisztikus céljait szolgálta. A zsinat határozatai a román nemzeti egyházhoz való hűségéről tanúskodnak, ugyanakkor szolidárisak a magyar forradalommal. A zsinat történelmi szerepe megítélésénél az is sokatmondó körülmény, hogy hangadó résztvevőivel Haynauék győztes ellenforradalma megszegyénítő kegyetlenséggel járt el.

3. A sorozat második kötete az erdélyi jogtörténet forrásbázisát gazdagítja.

Hilibi Gál Lászlóról eddig is tudtuk, hogy az erdélyi reformkor egyik legműveltebb, tudományosan képzett köztisztviselője (a Királyi Táblán előbb ülnök, aztán ítélmester, majd királyi jogügyigazgató és végül az Erdélyi Főszámvevő Hivatal elnöke) volt, a tudománytörténet az erdélyi jogtörténet kiváló ismerőjeként tartja számon (három kötetben kiadta 1837-ben az erdélyi országgyűlések végzéseit, 1846-ban a „Szász nemzet eredetéről és némely törzsökös polgári jogairól” tett közzé tanulmányt, és még ugyanezen évben az erdélyi románok sajátos intézményéről, a „kenézségekről” írt egy kis könyvecskét), de az már kevésbé volt ismeretes, hogy olyan művek is kikerültek kezéből, melyekkel kora erdélyi jogrendszerét igyekezett *továbbfejlesztteni*. Ilyen írása a *Javallat*. Vele szerzője részt kívánt venni azokban a kodifikációs munkálatokban, melyek a reformkori igényeknek megfelelően az erdélyi igazságszolgáltatás korszerűsítését tűzték ki maguk elé célul. Hilibi Gál László a liberális gondolkodás erdélyi meghonosodásának áramlatába illeszkedve, minden felkérés és megbízás nélkül — elsősorban a közvélemény

felkészítését vállalva magára — alkotta meg az *első magyar nyelvű büntetőkódex-tervezet*et, mely sajnos kéziratban maradt és így nem tölthette be a közjó szolgálatának azt a funkcióját, melyet műve előszavában szerzője emigyen határozott meg: a törvényalkotó „munkálat könnyítésére, elő készületül, ezen javallatomat köz kézre adom, hogy a köz véleményt ki nem rekesztve, valahára ezen rég olta hazánkban fogyatkozó rendszer meg alapításához közelebb juthasson a' maradék”.

A Magyar Országos Levéltárban őrzött kézirat publikálására a budapesti tudományegyetem jogtörténész tanára, Hajdu Lajos vállalkozott. Ő látta el a kiadványt bevezető tanulmánnyal, melyben részletesen ismerteti az 1541-ben önálló állami életet kezdő Erdély büntető-igazságszolgáltatásának történetét és a kodifikációs törekvéseket (eredményeikkel és kudarcukkal) egészen 1839-ig, azaz Gál László műve papírra vetéséig. A bevezető tanulmány külön kiemeli, hogy Gál *Javallata* mit vesz át a régi normákból és mit kíván megszüntetni, sőt mit ítéel egyenesen tilalmasnak Erdély régi jogszabályaiból. Ennek a tanulmánynak eredeti kutatásokra támaszkodó bizonyító anyaga és elvi jellegű megállapításai ismételtelen tanúsítják, hogy Hajdu Lajos az erdélyi jogtörténet kiváló ismerője volt és a jogi forrásoknak olyan tömegét tanulmányozta át, melyhez foghatóval kortársaink közül csak Trócsányi Zsolt dúcolta alá Erdély XVII—XIX. századi történetéről közrebozsátott tanulmányait.

Sajnos Hajdu Lajos abban is sorstársa lett Trócsányi Zsoltnak, hogy munkaereje teljében, folyamatban levő kutatások közepette, sok-sok tudományos tervet dédelgetve magában, időnap előtt távozott az élők sorából. Szomorú tudósvégzet, hogy ennek a munkájának a megjelenését sem érte meg, mivel az csak temetése után néhány nappal hagyta el a sajtót. Így most már ezt a recenziót is az emlékezés virágaként helyezzük Erdély múltjának biztos ítéletű ismerője szekszárdi sírhalmára.

B. S.